

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ห้องสมุดเป็นแหล่งสำคัญในการศึกษาคนควาเพื่อให้ได้ข่าวสารที่ต้องการ เครื่องมือที่จะช่วยให้หาเอกสารที่ผู้ใช้ต้องการที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งก็คือ บัตรรายการ และดัชนีต่าง ๆ ในปัจจุบันบัตรรายการประเภทบัตรเรื่อง (Subject card) เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยการคนควาได้มากที่สุด ทั้งผู้ใช้ห้องสมุดและบรรณารักษ์ จากการวิจัยของ ชมพู่ โชติจรียะ พบว่า บรรณารักษ์แผนกอ้างอิงต้องใช้บัตรเรื่องเป็นประจำสำหรับบริการตอบคำถามและถือว่าบัตรเรื่องเป็นหัวใจสำคัญของบรรณารักษ์แผนกอ้างอิง^๒ เหตุที่บรรณารักษ์ต้องตอบคำถามต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น คำถามว่า "ห้องสมุดมีหนังสือเกี่ยวกับบทบาทของนักศึกษาบางไหม?" เนื่องจากผู้ใช้ยังไม่รู้จักการใช้บัตรเรื่องเพื่อคนเรื่องที่ต้องการด้วยตนเอง แม้ผู้ใช้ห้องสมุดบางคนจะรู้จักใช้บัตรเรื่องและรู้ว่าบัตรเรื่องมีประโยชน์อย่างไร แต่ปรากฏว่าผู้ใช้ของสมุดคนละคนนั้นก็จะมีปัญหาในการคนควาหัวเรื่องที่ต้องการ ดังนั้นสิ่งสำคัญคือ การกำหนดหัวเรื่องขึ้นใช้ว่าจะกำหนดอย่างไรจึงจะให้ผู้ใช้เกิดประโยชน์มากที่สุด ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องทำการวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องภาษาไทย เนื่องจากความต้องการหัวเรื่องภาษาไทยที่ทันสมัยและตรงกับความต้องการของผู้ใช้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑บัตรเรื่อง คือ บัตรรายการที่มีหัวเรื่อง (Subject Headings) อยู่ บรรทัดบนสุดเป็นรายการแรกของบัตรนั้น

^๒ชมพู่ โชติจรียะ, "การใช้บัตรรายการของนิสิต นักศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ๒๕๑๕) อักษรนำ หน้า ๑๑

คู่มือสำหรับกำหนดหัวเรื่องภาษาไทยที่ได้มาตรฐานยังมีน้อย หัวเรื่องที่กำหนดไว้ไม่เพียงพอกับความต้องการของห้องสมุดต่าง ๆ บรรณารักษ์ห้องสมุดแต่ละแห่งจึงต้องกำหนดหัวเรื่องขึ้นใช้เองเพื่อสนองความต้องการนี้ จึงทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างของหัวเรื่องที่ใช้อยู่ในห้องสมุดต่าง ๆ เพราะการที่ต่างคนต่างคิดขึ้นใช้เองย่อมจะไม่เหมือนกัน อาจทำให้นักวิจัยที่ชของสมุดหลาย ๆ แห่งเกิดความสับสนในการค้นหาหัวเรื่องได้ ปัญหาเหล่านี้อาจสืบเนื่องมาจากการขาดแคลนหนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องภาษาไทยที่ทันสมัยหรือขาดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับกฎร เลือกและกำหนดคำที่จะใช้เป็นตัวเรื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีความมุ่งหมายที่จะทำการสำรวจและรวบรวมหัวเรื่องภาษาไทยที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เพิ่มเติมขึ้นใช้เอง และศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในการให้หัวเรื่องภาษาไทย ประเมินคุณค่าของหนังสือคู่มือการให้หัวเรื่องภาษาไทยที่ห้องสมุดแต่ละแห่งใช้อยู่ วิเคราะห์หัวเรื่องที่ใช้แตกต่างกันออกไป เพื่อนำข้อบกพร่องและปัญหาต่าง ๆ มาเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาคุณค่าจากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ
๒. สัมภาษณ์บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยเกี่ยวกับปัญหาการใช้หัวเรื่องภาษาไทย ๑๐ แห่ง
๓. สำรวจและรวบรวมหัวเรื่องภาษาไทยที่แต่ละห้องสมุดได้คิดเพิ่มเติมขึ้นใช้เอง โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ต้องเป็นหัวเรื่องที่แตกต่างและเพิ่มเติมจากหัวเรื่องภาษาไทยที่ใช้อยู่ในหนังสือ "หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๓"
๔. วิเคราะห์ข้อมูลจากหัวเรื่องภาษาไทยทั้งหมดที่ได้จากการรวบรวมนำมา คัดเลือกเอาเฉพาะหัวเรื่องที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ใช้เป็นตัวเรื่องในลักษณะที่

แตกต่างกัน เช่น ใช้เครื่องหมายวรรคตอน สันธาน หรือคำต่างกัน แล้วนำหัวเรื่องที่แตกต่างกันเหล่านั้นมาแยกออกเป็นกลุ่มตามลักษณะแตกต่างใดทั้งหมด ๑๐ กลุ่ม ศึกษาปัญหาของแต่ละกลุ่ม เพื่อหาแนวทางที่จะนำมาตัดสินว่าควรจะใช้หัวเรื่องใด โดยใช้หลักเกณฑ์จากความถูกต้องในแง่ของหลักภาษาไทยควบคู่ไปกับหลักเกณฑ์หัวเรื่องทางบรรณารักษศาสตร์

๕. สรุปปัญหาต่าง ๆ และขอเสนอแนะ พร้อมทั้งเสนอหัวเรื่องภาษาไทยที่ได้รวบรวมมาจากการสำรวจที่ได้นำมาศึกษาและเรียบเรียงใหม่โดยใช้แนวทางจากผลของการวิเคราะห์หัวเรื่องในกลุ่มต่าง ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

๑. การวิจัยเรื่องนี้ได้ทำการสำรวจและสัมภาษณ์บรรณารักษณ์เฉพาะหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ๑๐ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

๒. ในการรวบรวมหัวเรื่องภาษาไทยของห้องสมุดแต่ละแห่ง ได้รวบรวมเฉพาะที่เพิ่มเติมและแตกต่างจากหัวเรื่องในหนังสือ "หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๓"

๓. ศึกษาเฉพาะปัญหาในการกำหนดคำขึ้นใช้เป็นหัวเรื่อง และการใช้หัวเรื่องจากหนังสือมือการให้หัวเรื่องภาษาไทยเล่มต่าง ๆ ของบรรณารักษณ์ ไม่รวมปัญหาการใช้หัวเรื่องภาษาไทยของผู้ใช้ห้องสมุด เพราะเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องใช้เวลาดำเนินงานวิจัยต่างหากและแตกต่างจากการวิจัยเรื่องนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยเรื่องนี้

๑. หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทยที่เสนอแนะให้ห้องสมุดต่าง ๆ นำไปใช้เป็นหัวเรื่องทีรวบรวมจากห้องสมุดมหาวิทยาลัย ๑๐ แห่ง ซึ่งได้นำมาศึกษาและ

เรียบเรียงใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการให้หัวเรื่องครั้งต่อ ๆ ไป เป็นอย่างมาก

๒. เพื่อจะไต่ถามปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวเรื่องภาษาไทย พร้อมทั้งขอเสนอแนะในการปรับปรุง ทั้งด้านปฏิบัติการและการกำหนดคำขึ้นใช้เป็นหัวเรื่อง บรรณากรับ อาจจะใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและนำไปใช้ในการปฏิบัติงานต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เจ เอลวูด เดย์ (Jay Elwood Daily) ได้ศึกษาเรื่อง "The Grammar of Subject Headings: a Formulation of Rules For Subject Headings Based on a Syndetical and Morphological Analysis of the Library of Congress List" เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๗ เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอก มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เดย์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของคำที่เป็นหัวเรื่อง จาก Library of Congress Subject Headings พิมพ์ครั้งที่ ๕ ปี ค.ศ. ๑๙๔๘ โดยนำเอาหัวเรื่องทั้งหมดมาแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามลักษณะแตกต่างของคำที่เป็นหัวเรื่อง แล้วเขียนจำนวนของหัวเรื่องในแต่ละกลุ่มออกเป็นรอยละ เช่น รอยละ ๖ เป็นหัวเรื่องที่มีคำ ๆ เดียว ตามควรวงเล็บ รอยละ ๔๗ เป็นหัวเรื่องที่ประกอบด้วยคำตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ฯลฯ และศึกษาเหตุผลของการใช้หัวเรื่องในลักษณะต่าง ๆ ของแต่ละกลุ่ม โดยใช้หลักไวยากรณ์ภาษาอังกฤษเขาสันนิษฐาน ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนะวิธีการในการกำหนดคำขึ้นใช้เป็นหัวเรื่องภาษาอังกฤษดังนี้ : ควรใช้เครื่องหมายวรรคตอนแทนเครื่องหมายค้ำกึ่ง (-) และอาจจะใช้แทนสันฐานหรือบุพบทใด เนื่องจากปัญหาในการที่จะกำหนดว่าควรเขียนคำรวมกันหรือแยกกันโดยใช้เครื่องหมายวรรคตอนเข้าช่วยและมีข้อเสนอแนะเป็นภาคผนวกเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการใช้เครื่องหมาย

^๑Jay Elwood Daily, "The Grammar of Subject Headings: a Formulation of Rules for Subject Heading Based on a Syndetical and Morphological Analysis of the Library of Congress List"(Unpublished Ph.D. Thesis, University of Columbia, 1957.)

วรรคตอนต่าง ๆ และตัวอย่างหัวเรื่องตามหลักที่เสนอแนะ

ในปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ได้มีงานวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องอีกเรื่องหนึ่ง คือ โอลิเวอร์ ลินตัน ลิลลี่^๔ ได้ศึกษาเรื่อง "Terminology, Form, Specificity and the Syndetic Structure of Subject Headings for English Literature" เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เป็นการวิจัยเกี่ยวกับระบบการเลือกใช้ถ้อยคำเป็นหัวเรื่อง โดยทำการศึกษาเฉพาะหัวเรื่องในหมวดวิชาวรรณคดีอังกฤษศึกษาทั้งการให้หัวเรื่อง คำอธิบายหัวเรื่อง (Scope Notes) และการอ้างอิงต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลจากหัวเรื่องที่ใช้ในบัตรรายการห้องสมุดประชาชนของเมืองนิวยอร์ก หัวเรื่องจาก L.C. Subject Headings พิมพ์ครั้งที่ ๖ Sears list of Subject Headings พิมพ์ครั้งที่ ๗ และของ The Boston Athenaeum Catalog จากผลของการวิจัยปรากฏว่า ควรมีการเปลี่ยนแปลงระบบในการใช้ถ้อยคำและรูปแบบอย่าง โดยเฉพาะความเฉพาะเจาะจงในการให้หัวเรื่อง เป็นสิ่งจำเป็นมากและการใช้คำเชื่อมในข้อความต่าง ๆ ก็มีความสำคัญ คำอธิบายหัวเรื่องและบัตรโยงประเภทต่าง ๆ ก็ควรจะมีเพิ่มมากขึ้น จากการวิจัยพบว่า ยังมีไม่เพียงพอเพราะเป็นเครื่องมือสำหรับผู้ใช้ของสมุดที่ล้ำค่า

^๔ Oliver Linton Lilley, "Terminology, Form, Specificity and the Syndetic Structure of Subject Headings for English Literature" (Unpublished Ph.D. Thesis, University of Columbia, 1959)

ในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ เจสซิกา ลี แฮร์ริส (Jessica Lee Harris)^๕
 ได้วิจัยเรื่อง "Subject Headings : Factors Influencing Formation
 and Choice; with the Special Reference to Library of Congress
 and H.W. Wilson Practice" เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ
 มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย แฮร์ริสศึกษาประเภทต่าง ๆ ของหัวเรื่องโดยวิเคราะห์จาก
 ตัวอย่างที่นำมาจาก L.C. Subject Headings พิมพ์ครั้งที่ ๗ แล้วนำ
 ตัวอย่างซึ่งประกอบด้วย หัวเรื่อง หัวเรื่องย่อย การโยงข้อความเหล่านี้มาจัดทำ
 เป็นบัตรเจาะรู (Key punched) เข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อจะได้เป็น
 ข้อมูลในการศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของหัวเรื่อง เช่น การเขียนคำกลับกัน (Inver-
 sion) หัวเรื่องย่อยประเภทต่าง ๆ วลีที่มีคำบุพบท คำเชื่อมต่าง ๆ
 การโยงข้อความ ได้ศึกษาเปรียบเทียบหัวเรื่องของ L.C. Subject Headings
 และของบริษัท เอช. คัมบลิว วิลสัน (H.W. Wilson) ที่ใช้อยู่ ผลปรากฏว่า
 ขนาดของห้องสมุดที่แตกต่างกันไม่ทำให้ขอบเขตของหัวเรื่องแตกต่างกันเลย
 ผลจากการวิจัยและศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของหัวเรื่องนั้น มีรายละเอียดและสรุปให้เห็น
 ลักษณะต่าง ๆ ชัดเจนเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาเรื่องนี้ต่อ ๆ มา สามารถนำไปอ้างอิง
 ได้เป็นอย่างดี วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ในปีต่อมา คือ ค.ศ. ๑๙๗๐ ได้พิมพ์ออกเผยแพร่
 แต่เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น Subject Analysis : Computer Implications of
 Rigorous Definition แต่เนื้อหายังคงเหมือนเดิม ซึ่งเป็นหนังสือที่สำคัญมาก
 เล่มหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับหัวเรื่อง

๕

Jessica Lee Harris, "Subject Headings : Factors In-
 fluencing Formation and Choice; with Special Reference to
 Library of Congress and H.W. Wilson Practice" (Unpublished
 Ph.D. Thesis, University of Columbia, 1969)

งานวิจัยเกี่ยวกับหัวเรื่องภาษาอังกฤษที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง ทำการวิจัยโดย โดโรธี แคนวิชเชอร์ (Dorothy Kanwischer) ในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ได้สรุป ผลออกเผยแพร่ในบทความชื่อ "Subject Headings Trauma" ^๖ เมื่อเดือน พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๗๕ นี้เอง งานวิจัยเรื่องนี้เป็นโครงการวิจัยของห้องสมุดมหาวิทยาลัยแมริพิค สหรัฐอเมริกา เพื่อต้องการทราบปัญหาต่าง ๆ ของหัวเรื่อง การ คัดแปลงหรือเพิ่มหัวเรื่องขึ้นใจเอง ความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวเรื่องที่จัดทำโดยห้องสมุด รัฐบาลอเมริกัน โดยส่งแบบสอบถามไปยังห้องสมุด ๑๒๐ แห่งทั่วสหรัฐอเมริกาที่มี หนังสือจำนวนตั้งแต่ ๑๒๕,๐๐๐ ถึง ๓๐๐,๐๐๐ เล่ม โดยตามความคิดเห็นและข้อเท็จ-จริงต่าง ๆ เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับหัวเรื่องของห้องสมุดรัฐบาลอเมริกัน ปัญหา ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความยุ่งยากในการให้หัวเรื่อง ลักษณะการคัดแปลงหรือการเพิ่ม หัวเรื่องเอง การสอนนักศึกษาเกี่ยวกับหัวเรื่อง ระบบการจัดเรียงบัตรรายการ การติดต่อบริการต่าง ๆ ระหว่างบรรณารักษ์แผนกจัดทำบัตรรายการและบรรณารักษ์ แผนกบริการตอบคำถาม ผลการวิจัยแสดงเป็นตัวเลขทางสถิติ เช่น ความคิดเห็น เกี่ยวกับหัวเรื่องของห้องสมุดรัฐบาลอเมริกัน ร้อยละ ๗๕.๒ เห็นว่าเท่าที่กำหนดไว้ไ้ ด้ ร้อยละ ๓๕ เห็นว่าต้องคัดแปลงบ้างในบางครั้ง โดยเฉพาะศัพท์ใหม่ ๆ ร้อยละ ๑๐.๔ เห็นว่าตัวเรื่องยังไม่เพียงพอ ร้อยละ ๔.๕ เห็นว่ามีน้อย ปัญหาของหัวเรื่อง คือ การกำหนดคำขึ้นใจและความยุ่งยากสับสนในการใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่าง ๆ เช่น จุดภาค, วงเล็บ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดแก่ผู้ใช้หัวเรื่องได้ สำหรับความ ผิดพลาดของหัวเรื่องในบางสาขามีอยู่บาง เช่น ทางการศึกษาผิดพลาดร้อยละ ๗.๘ งานวิจัยของผู้เขียนมีลักษณะและวิธีการคล้ายคลึงกับงานวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนมาก แต่ได้ศึกษาเฉพาะหัวเรื่องภาษาไทย

๖

Dorothy Kanwischer, "Subject Headings Trauma" Wilson Library Bulletin XLIX (May, 1975) p. 651 - 654.

สำหรับประเทศไทย งานวิจัยทางด้านหัวข้อเรื่องในปัจจุบันมีอยู่เพียงเรื่องเดียว คือ ไพพรรณ ไพบูลย์ศรีนคร^๗ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาหัวข้อเรื่องหมวดวิชาการศึกษาของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๑๘ งานวิจัยเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาหัวข้อเรื่องหมวดวิชาการศึกษาที่ใช้อยู่ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร ตลอดจนความนิยมของนิสิตนักศึกษาที่มีต่อการใช้หัวข้อเรื่องหมวดวิชาศึกษานี้ โดยรวบรวมหัวข้อเรื่องจากบัตรรายการห้องสมุดมหาวิทยาลัย ๘ แห่ง แล้วนำมาสร้างแบบสอบถามให้นิสิตนักศึกษาตั้งแต่ชั้นปีที่ ๔ ขึ้นไปในคณะศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ พิจารณาเลือกหัวข้อเรื่องที่ตนนิยมหรือเห็นว่าเหมาะสม ผลจากการศึกษาปรากฏว่า หัวเรื่องที่มีขอบข่ายเนื้อหาเดียวกัน แต่ใช้คำหรือวลีต่างกันที่เป็นที่นิยมของกลุ่มตัวอย่างมี ๘๓ หัวเรื่อง ส่วนหัวข้อเรื่องที่ใช้คำหรือวลีเดียวกัน หรือมีใช้เพียงบางแห่งซึ่งมีทั้งหมด ๑๐๗ หัวเรื่อง กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า เป็นหัวข้อที่มีความเหมาะสมทุกหัวข้อ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้เสนอแนะบัญญัติหัวข้อเรื่องหมวดวิชาการศึกษาซึ่งได้จัดทำขึ้นจากผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้มีมุ่งศึกษาในด้านปัญหาของผู้ใช้ห้องสมุด โดยให้ผู้ใช้ห้องสมุดเลือกหัวข้อที่ต้องการ เพราะอยากทราบความคิดเห็นของผู้ใช้ห้องสมุด แตกต่างจากงานวิจัยของต่างประเทศทั้ง ๔ เรื่องที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นการวิจัยในด้านทฤษฎีของการกำหนดหัวข้อเรื่องและปัญหาในการใช้หัวข้อเรื่องของบรรณารักษ์ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ของผู้เขียนเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรณารักษ์และด้านหลักเกณฑ์ทฤษฎีในการเลือกคำที่จะใช้เป็นหัวข้อเรื่อง มีส่วนคัดแปลงมาจากการวิจัยทั้ง ๔ เรื่องแรกของต่างประเทศ แต่มีขอบเขตกว้างขวางกว่า

^๗ไพพรรณ ไพบูลย์ศรีนคร "การศึกษาหัวข้อเรื่องหมวดวิชาการศึกษาของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๑๘) อัดสำเนา